

Veselības aprūpes aspekti vācu valodas kā svešvalodas mācību grāmatās

Ieva Blumberga

Latvijas Universitāte

Mūsdienās arvien vairāk cilvēku, arī mediķi, vēlas apgūt vācu valodu. Medicīnas speciālistu un studējošo vēlme bieži ir saistīta ar nākotnes plāniem veidot karjeru Vācijā, Austrijā vai Šveicē. Šajā rakstā īsumā aplūkots jautājums, vai mācību grāmatas, kas tiek plaši izmantotas *DaF* (vācu valoda kā svešvaloda) un *DaZ* (vācu valoda kā otrā valoda) mācību procesā, adekvāti aplūko minētajai interesentu grupai un sabiedrībai kopumā aktuālu tēmu: veselība un veselības aprūpe. Mācību grāmatu analīze liecina, ka mūsdienās svarīgā veselības tēma netiek izvēsta un patlaban tiek aplūkota pastarpināti. Ievērojot pārmaiņas sabiedrības struktūrā, sadzīves paradumos un vērtību prioritātēs, secināms, ka tematiskajā fokusējumā nepieciešama aktualizācija arī vācu valodas mācību grāmatās, pievēršot lielāku uzmanību tēmām, kas atbilst sabiedrības un vācu valodas apguvēju interesēm.

Atslēgvārdi: *DaF* (*Deutsch als Fremdsprache* / vācu valoda kā svešvaloda); *DaZ* (*Deutsch als Zweitsprache* / vācu valoda kā otrā valoda); vācu valodas mācību grāmatas

Ievads. Medicīnas nozares aktualizācijas nepieciešamība vācu valodas kā svešvalodas apguvē

Jautājumi par veselību un arī par slimību ir nozīmīgi ikvienam cilvēkam. Arī apgūstot svešvalodu, nedrīkst ignorēt šo tēmu. Medicīnā laika gaitā notiek dinamiski procesi. Īpaši pēdējie pandēmijas gadi ir skaidri parādījuši, ka šīs tēmas apguvei svešvalodā ir nepieciešams papildinājums ar jaunu vārdu krājumu un jauniem terminiem. Līdz ar to ir ļoti svarīgi aktualizēt tēmas izvērsumu arī svešvalodu mācību grāmatās.

Medicīnas aspekti ir aktuāli gan vispārīgajā valodas apguvē, gan profesionāli orientētajā izglītībā. Gētes institūtā Rīgā gūtā valodas kursu docēšanas pieredze kopš 2005. gada ļauj man secināt, ka gandrīz katrā pieaugušo grupā ir dalībnieki, kas saistīti ar medicīnas nozari un kas vēlas apgūt vācu valodu personīgos vai profesionālos nolūkos, piemēram, lai veidotu karjeru Vācijā, Austrijā vai Šveicē.

Turpinājumā ir iztīrīts, vai šā brīža *DaF* (*Deutsch als Fremdsprache* / vācu valoda kā svešvaloda) un *DaZ* (*Deutsch als Zweitsprache* / vācu valoda kā otrā valoda)

mācību grāmatās adekvāti aplūkoti veselības aprūpes jautājumi. Lai radītu priekšstatu, cik bieži un kādā kontekstā veselības aprūpes aspekti parādās vācu valodas kā svešvalodas mācību grāmatās, tuvāk aplūkotas valodas kursu un augstskolu studiju praksē bieži lietotās vācu valodas mācību grāmatas, kas paredzētas A1–C2 līmenim:

Schritte international neu (A1–B1 līmenis) [1–6];

Sicher! (B2–C1 līmenis) [7–8];

Erkundungen (C2 līmenis) [9].

Šīs grāmatas šobrīd tiek plaši lietotas, piemēram, vācu valodasursos Gētes institūtā, kuros, kā iepriekš minēts, bieži piedalās medicīnas nozares pārstāvji.

1. Mūsdienu teorētiskā pieeja vācu valodas kā svešvalodas apguvei

Ja uzdodam jautājumu, kāda saistība veselības aprūpes aspektiem ir ar vācu valodas kā svešvalodas apguvi, tad atbildi sniedz konstruktīvisma didaktikas atziņas. Sistēmiski konstruktīvisma didaktika mēģina definēt jaunas attieksmes mācību un valodas apguvēja zināšanu attīstībā:

Didaktika vairs nav pašpārliecināta apgaismības un emancipācijas teorija, kas pasludina, kurš un kā ir emancipējams un ar kādu saturu apgaismojams. Konstruktīvie apgaismības un pārdomu akti ir jāsaista ar tādām neatkarības un pašnoteikšanās konstrukcijām, ar kuru palīdzību skolēni vai valodu kursu dalībnieki, kā arī skolotāji vai pedagogi atrod savu ceļu.

Didaktik ist nicht mehr eine sichere Theorie der Aufklärung, der Emanzipation, die zu verkünden weiß, wer wie zu emanzipieren und mit welchen Inhalten aufzuklären ist, weil die konstruktiven Akte des Aufklärens und der Reflexion selbst an jene Konstruktionen in Selbständigkeit und Selbstbestimmung zirkulär zurückgebunden sein müssen, mit denen Schüler bzw. Teilnehmer als auch Lehrer bzw. Pädagogen ihre je eigenen Wege finden. [10, 266. lpp.]

Lai mācīšanās būtu pozitīvs process, svarīga loma ir motivācijai, tādēļ no konstruktīvisma didaktikas viedokļa īpaša uzmanība tiek pievērsta satura atlasei [11, 52. lpp.]. Tātad uz demokrātijas principiem balstītajā konstruktīvisma didaktikā liela uzmanība pievērsta tam, kāda ir audzēkņu saikne ar mācību vielu. Tās pamatā ir ideja, ka mācību procesu nosaka izglītojamo individuālā un personīgā iesaiste.

Iemesli, kāpēc medicīniskās tēmas un atbilstošie termini tiek iekļauti mācību grāmatās, galvenokārt meklējami tajā, ka cilvēki, kuri apgūst jaunu valodu, interesējas par veselības un medicīnas jautājumiem no dažādām perspektīvām. Kaut

gan dažreiz dominē vispārīga interese par valodu kopumā, tomēr biežāk vēlmei komunicēt var būt ļoti praktiski personīgi iemesli, piemēram, zāļu iegāde, veselības problēmas, ārsta apmeklējums u. c., atrodoties jaunā sociālā un lingvālā vidē. Kā iepriekš minēts, tā var būt arī profesionāla interese, piemēram, medicīnas darbiniekiem. No konstruktīvisma viedokļa tieši šādi aspekti, proti, valodas lietojuma iespējas reālajā dzīvē, atbilstoši apmācāmo interesēm, ir ļoti svarīgi.

Vēl jāpiemin arī neirodidaktiskā pieeja svešvalodu docēšanā un apguvē, kas apraksta, cik sarežģīts process ir mācīšanās [12]. Mācīšanās laikā neironu tīkls savstarpēji saistās, veidojot kompleksus tīklus un sistēmas. Jo vairāk sinaptisko pāru smadzenēs veidojas un nostiprinās, atkārtojot mācību materiālu, jo labāk iemācīto var integrēt jau esošajās zināšanās. Mācīšanos jeb jaunu zināšanu ģenerēšanu nosaka arī neapzināti faktori, kuriem ir centrālā loma nozīmes un zināšanu veidošanā un kas lielā mērā tiek apstrādāti limbiskajā sistēmā:

Šī sistēma nodod tālāk iespaidus, jūtas un motivāciju, un tādā veidā tā ir patiesā mācīšanās panākumu kontrolētāja.

Dieses System vermittelt Affekte, Gefühle und Motivation und ist auf diese Weise der eigentliche Kontrolleur des Lernerfolgs. [12, 498. lpp.]

Svešvalodu mācību grāmatu saturs, mācīšanas didaktika un citi valodas apguves aspekti ir cieši saistīti ar Eiropas kopīgajām pamatnostādņēm valodu apguvē [13, 69. lpp.]. Šīs pamatnostādnes sniedz vienotu pamatojumu valodu mācību programmu, vadlīniju, pārbaudījumu, mācību grāmatu u. c. izstrādei visā Eiropā. Pamatnostādņēs ir aptveroši aprakstīts, kas valodu apguvējiem jāiemācās, lai spētu lietot valodu saziņā, kādas zināšanas nepieciešamas un kādas prasmes jāattīsta, lai komunikācija būtu sekmīga. Parādīts arī kultūras konteksts, kurā valoda funkcionē, kā arī definēti valodas prasmes līmeņi, kas ļauj novērtēt valodas apguvēja izaugsmi katrā mācību posmā un, tālākā perspektīvā raugoties, arī visā dzīves laikā [14].

Pamatnostādņēs veselības aspekti saistībā ar svešvalodas apguvi ir eksplicīti minēti B1+ līmenī: “aprakstīt slimības simptomus ārstam” (vāciski *Beim Arzt Symptome beschreiben*) [13, 38. lpp.]. Pārējos valodas līmeņos veselības aprūpes aspekti netiek minēti.

2. Vācu valodas kā svešvalodas mācību grāmatu aplūkojums

Turpmākajā izklāstā tuvāk aplūkotas jau minētās vācu valodas mācību grāmatas, kas aptver visus valodas apguves līmeņus. 1.–6. tabula sniedz īsu ieskatu, kādas tēmas, tematiski saistītie teksti un komunikatīvie uzdevumi ir paredzēti svešvalodas prasmes attīstībai. Tabulās parādīts arī nepieciešamais vārdu krājums, kas iekļauts medicīnas un veselības aspektiem veltītajās lekcijās.

Vācu valodas A1 līmenī, kura sasniegšanai kopumā paredzētas 112 mācību stundas (56 stundas A1.1 un tikpat daudz A1.2 līmenī), grāmata *Schritte international neu* piedāvā 14 lekcijas [1, 2]. Medicīnas aspekti iekļauti trīs lekcijās (1., 5. un 10. lekcijā). Pozitīvi vērtējams, ka jau iesācēja jeb A1 līmenī tiek apgūts svarīgs ar medicīnu un veselību saistīts vārdu krājums – cilvēka ķermeņa daļu un slimību, to simptomu nosaukumi, piemēram, iesnas, klepus, drudzis u. c., kā arī tiek trenētas mutvārdu komunikatīvās pamatiemaņas, kā pierakstīties vizītei pie ārsta valstī, kurā runā vācu valodā, piemēram, Vācijā (10. lekcija) [2].

Secināms, ka pēc būtības pievērsšanās medicīnas un veselības tēmai vācu valodas apguvē notiek A1.2 līmenī. Līdz tam apgūtās atsevišķās leksiskās vienības, kā *Arzt* ‘ārsts’, *Klinik* ‘klīnika’, *Psychologie* ‘psiholoģija’, un uzdevums “aizpildīt ārstes vizītkarti” kalpo citiem mērķiem – elementāri iepazīstināt ar sevi (1. lekcija) un pastāstīt par savu izglītību un nodarbošanos (5. lekcija) [1].

1. tabula. Medicīnas tēma A1 līmenī [1, 2]

Līmenis	Lekcijas Nr.	Lekcijas tēma	Teksti	Vārdu krājums	Uzdevumi
A1.1	1	Labdien! Mani sauc... / <i>Guten Tag. Mein Name ist...</i>			Aizpildīt ārstes/ ārsta vizītkarti
	5	Mana diena / <i>Mein Tag</i>	Uzmanības centrā profesija: stāstīt par studijām un par profesiju / <i>Fokus Beruf: Über Studium und Beruf sprechen</i>	<i>der Arzt</i> / ārsts, <i>die Klinik</i> / klīnika, <i>die Psychologie</i> / psiholoģija	
A1.2	10	Veselība un slimība / <i>Gesundheit und Krankheit</i>		<i>Körperteile</i> / ķermeņa daļas, <i>die Notaufnahme</i> / neatliekamās palīdzības nodaļa, <i>die Schmerztablette</i> / pretsāpju tablete, <i>der Unfall</i> / negadījums, <i>wehtun</i> / sāpēt, <i>das Krankenhaus</i> / slimnīca	Pierakstīties pie ārsta, telefonsaruna ar ārstu

Arī elementārais jeb A2 līmenis aptver 112 mācību stundas [3, 4] – sadalījums ir līdzīgs kā A1 līmenī. No 14 lekcijām medicīnas un veselības tēma parādās četrās lekcijās (4., 5., 6. un 10.). Šeit uzmanība pievērsta veselības aprūpes sistēmai

un organizācijai, piemēram, apdrošināšanai (*Krankenversicherung*) un slimokasei (*Krankenkasse*). Labas veselības uzturēšana tiek saistīta arī ar aktīvu dzīvesveidu un sportošanu. Tomēr vērojams, ka A2 līmenī trūkst vēlami uzdevumi, kas veicinātu komunikatīvo iemaņu attīstību. Tematiskais vārdu krājums tiek apgūts, attīstot vienīgi lasītprasmi un teksta sapratni.

2. tabula. Medicīnas tēma A2 līmenī [3, 4]

Līmenis	Lekcijas Nr.	Lekcijas tēma	Teksti	Vārdu krājums
A2.1	4	Darba vide / <i>Arbeitswelt</i>	Darba tiesības: darba laiki, slimība un atvaļinājums / <i>Arbeitsrecht: Arbeitszeit, Krankheit und Urlaub</i>	<i>krank</i> / <i>slims</i> , <i>die Krankenkasse</i> / <i>slimokase</i> , <i>Krankenversicherungen</i> / <i>veselības apdrošināšana</i> , <i>Krankmeldung</i> / <i>slimības lapa</i>
	5	Sports un vingrums / <i>Sport und Fitness</i>	Kā jūs uzturat sevi veselu un vingru? / <i>Wie halten Sie sich gesund und fit?</i>	<i>Krankheiten</i> / <i>slimības</i> , <i>Augenuntersuchungen</i> / <i>acu pārbaude</i> , <i>Kopf- oder Rückenschmerzen</i> / <i>galvassāpes vai muguras sāpes</i>
	6	Izglītība un karjera / <i>Ausbildung und Karriere</i>	Dziesmas teksts “ <i>Super gestresst</i> ” (‘Milzīgs stress’)	
A2.2	10	Komunikācija / <i>Kommunikation</i>		<i>die Grippe</i> / <i>gripa</i> , <i>die Impfung</i> / <i>vakcinācija</i> , <i>das Pflaster</i> / <i>plāksteris</i> , <i>impfen</i> / <i>vakcinēt</i>

Mācību grāmatas *Schritte international neu* piedāvājums ļauj secināt, ka A1 un A2 līmenī galvenā uzmanība ir pievērsta potenciālajam pacientam ikdienišķu un visai ierastu veselības problēmu gadījumā (iesnas, gripa u. tml.) un risināšanā. Vienlaikus ar svešvalodas apguvi pamatlīmenī tiek sniegta informācija par veselības apdrošināšanu un iespējām saņemt medicīnisku pakalpojumu (vizīte pie ārsta).

Lai vācu valodā sasniegtu B1 līmeni, kopumā ir paredzētas 168 mācību stundas (56 stundas B1.1, B1.2, kā arī B1.3 līmenī) [5, 6]. Gētes institūtaursos grāmatas *Schritte international neu* 5. un 6. daļas piedāvātās 14 lekcijas tiek dalītas trīs līmeņos – B1.1 (1.–5. lekcija), B1.2 (6.–10. lekcija) un B1.3 (11.–14. lekcija). Medicīnas aspekti šajās mācību grāmatās ir iekļauti tikai divās lekcijās (3. un 11. lekcijā) [5, 6]. Salīdzinot ar iesācēja līmeni, tēmas apguve ir niecīga. Pozitīvi vērtējami ir klausāmie teksti, piemēram, radiopārtraide. Izmantojot komunikatīvās metodes, tiek mācīts, kā lūgt un sniegt padomu, ja ir radušās veselības problēmas.

3. tabula. Medicīnas tēma B1 līmenī [5, 6]

Līmenis	Lekcijas Nr.	Lekcijas tēma	Teksti	Vārdu krājums	Uzdevumi
B1.1	3	Būt veselam / <i>Gesund bleiben</i>	Radiopārraide: Padomdevējs veselības jautājumos / <i>Radiosendung: Gesundheitssprechstunde</i> Radiopārraide: Muguras sāpes / <i>Radiosendung: Rückenschmerzen</i>	<i>Stress / stress, Wunde / brūce, Verband / pārsējs, Insektenstich / kukaiņa kodums</i>	Vaicāt padomu un sniegt padomu
B1.2	11	Kopā / <i>Miteinander</i>		<i>die Erkältung / saaukstēšanās</i>	

Aplūkojot 3. tabulu, var secināt, ka veselības aspektiem valodas apguves B1 līmenī netiek piešķirta liela nozīme. Daudz lielāka nozīme ir piešķirta tādām tēmām kā darbs, valodas, reklāma, politika u. c.

Arī B2 līmeņa apguvei, līdzīgi kā B1, ir paredzētas 168 mācību stundas (56 stundas B2.1, B2.2, kā arī B2.3 līmenī) [7]. Un arī šeit mācību grāmatas 12 lekcijas tiek dalītas trīs līmeņos – B2.1 (1.–4. lekcija), B2.2 (5.–8. lekcija) un B2.3 (9.–12. lekcija). Medicīnas aspekti parādās trīs lekcijās. Tiek trenētas gan klausīšanās, gan lasīšanas, gan runāšanas prasmes. Šajā līmenī tiek apskatītas arī tādas aktuālas tēmas kā izdegšanas sindroms un alternatīvās ārstēšanas metodes. Pozitīvi vērtējama arī audiovizuālo materiālu un mediju iesaistīšana.

4. tabula. Medicīnas tēma B2 līmenī [7]

Līmenis	Lekcijas Nr.	Lekcijas tēma	Teksti	Vārdu krājums	Uzdevumi
B2.1	2	Darba vietā / <i>In der Firma</i>	Reportāža: Atslābināties darba vietā / <i>Reportage: Entspannen am Arbeitsplatz</i> Reportāža: Muguras sāpes / <i>Reportage: Rückenschmerzen</i>	<i>der Burn-out / izdegšana</i>	
	5	Ķermeņa apzināšanās / <i>Körperbewusstsein</i>		Idiomātiski izteicieni par tēmu “ķermenis”	

Līmenis	Lekcijas Nr.	Lekcijas tēma	Teksti	Vārdu krājums	Uzdevumi
B2.2	11	Veselība / <i>Gesundheit</i>	Nozares teksts: Alternatīvās ārstniecības metodes / <i>Fachartikel: Alternative Heilmethoden</i> Filma <i>Pflege tut gut</i> ('Aprūpe palīdz')	Pirmās palīdzības komplekts: aizsardzības līdzekļi un sūdzības	Sarunāties ar ārstu

Augstākajā līmenī C1, kas aptver 168 mācību stundas (56 stundas C1.1 (1.–4. lekcija), C1.2 (5.–8. lekcija), kā arī C1.3 (9.–12. lekcija) līmenī), medicīnas aspekti parādās divās no 12 lekcijām [8]. Šeit tiek apgūtas tādas sociāli svarīgas tēmas kā emocionālā inteliģence un psiholoģija; tiek pieminēta arī psihosomatika, depresija un Alcheimera slimība. Studējošo zināšanu līmenis ir pietiekami augsts, lai varētu diskutēt un izteikt viedokli par šīm tēmām. Alcheimera slimība tiek minēta uzdevumā, kurā aplūkotas zinātniskas atziņas. Kā piemērs minēts laikraksta virsraksts – “Kofeīns mazina Alcheimera slimības simptomus”. Studējošie tiek lūgti grupās izteikt savu viedokli.

5. tabula. Medicīnas tēma C1 līmenī [8]

Līmenis	Lekcijas Nr.	Lekcijas tēma	Teksti	Vārdu krājums	Uzdevumi
C1.1	3	Inteliģence un zināšanas / <i>Intelligenz und Wissen</i>	Zinātne un tās robežas / <i>Wissenschaft und ihre Grenzen</i> Radiopārraides: Jaunākās atziņas / <i>Radioberichte</i> “ <i>Neue Erkenntnisse</i> ”	<i>der Computertomograf</i> / datortomogrāfs, <i>das Gehirn</i> / smadzenes, <i>der Alzheimer</i> / Alcheimera slimība	
C1.2	8	Psiholoģija / <i>Psychologie</i>	(Zigmunda) Freida jēdzieni / <i>Freudsche Begriffe</i>	<i>emotionale Intelligenz</i> / emocionālā inteliģence, <i>Empathie</i> / empātija, <i>Psychosomatik</i> / psihosomatika, <i>Depression</i> / depresija, <i>Psychotherapie</i> / psihoterapija	Skaidrot psiholoģijas jēdzienus

Eksperta līmenī C2, kas aptver 168 mācību stundas, saistītie aspekti parādās tikai vienā apjomīgā lekcijā [9]. Tieši šajā līmenī, kurā kursu dalībnieki var brīvi izteikt savu viedokli, kā arī bez grūtībām lasīt dažādus tekstus un piedalīties jebkurā diskusijā, minētā visai sabiedrībai aktuālā tēma aplūkota nepiedodami maz.

6. tabula. Medicīnas tēma C2 līmenī [9]

Līmenis	Lekcijas Nr.	Lekcijas tēma	Teksti	Vārdu krājums	Uzdevumi
C2	5	Zinātne un tehnika / <i>Forschung und Technik</i>	Senas un jaunas ziņas par medicīnu / <i>Altes und Neues aus der Medizin</i> ; Vai pazīstat savu iekšējo ārstu? / <i>Kennen Sie Ihren inneren Arzt?</i>	<i>Krankheiten</i> / slimības, <i>menschlicher Körper</i> / cilvēka ķermenis, <i>Wissenschaft und medizinische Behandlung</i> / zinātne un ārstēšana	levietot artikuslus un prievārdus tekstā par veselības aizsardzību / <i>Gesundheitsversorgung</i> Grafiska attēlojuma un statistikas izklāsts par jautājumu: kādas iespējas izmantojat, sargājoties no saslimšanas? / <i>Welche Möglichkeiten nutzen Sie, um Krankheiten vorzubeugen?</i>

Secinājumi

Veselība ir viena no dzīves kvalitātes pamatvērtībām. Tai ir liela nozīme katra cilvēka dzīvē. Tomēr valodas apguvē plaši izmantoto mācību grāmatu analīze liecina, ka veselības tēmas tiek aplūkotas salīdzinoši maz. Tēmu loks aptver spa procedūras, sportiskās aktivitātes, kā arī slimības un psiholoģiju vispārīgā skatījumā. Alcheimera slimība un demence tiek problematizēta tikai valodas apguves C1.2 līmenī. Tādējādi personiskā ieinteresētība par šīm tēmām var būt īpašs konteksts individuālai valodas apguvei. Mācību procesā būtu jāiekļauj didaktiskā pieeja, kas veicinātu attīstības procesus un ņemtu vērā personas identitāti. No pašreizējo pedagoģisko un mācību psiholoģisko atziņu viedokļa veselības tēmas ir īpaši piemērotas mācību procesiem, apgūstot valodu.

LITERATŪRA

- [1] Niebisch D., Penning-Hiemstra S., Pude A., Specht F., Bovermann M., Reimann M. Schritte international Neu 1: Deutsch als Fremdsprache. Kurs- und Arbeitsbuch A1.1. Ismaning: Hueber, 2016.
- [2] Niebisch D., Penning-Hiemstra S., Pude A., Specht F., Bovermann M., Reimann M. Schritte international Neu 2: Deutsch als Fremdsprache. Kurs- und Arbeitsbuch A1.2. Ismaning: Hueber, 2016.
- [3] Hilpert S., Niebisch D., Penning-Hiemstra S., Pude A., Specht F., Reimann M., Tomaszewski A. Schritte international Neu 3: Deutsch als Fremdsprache. Kurs- und Arbeitsbuch A2.1. Ismaning: Hueber, 2017.
- [4] Hilpert S., Niebisch D., Pude A., Specht F., Reimann M., Tomaszewski A. Schritte international Neu 4: Deutsch als Fremdsprache. Kurs- und Arbeitsbuch A2.2. Ismaning: Hueber, 2017.
- [5] Hilpert S., Kerner M., Orth-Chambah J., Pude A., Schümann A., Specht F., Weers D., Gottstein-Schramm B., Kalender S., Krämer-Kienle I., Niebisch D., Reimann M. Schritte international Neu 5: Deutsch als Fremdsprache. Kurs- und Arbeitsbuch B1.1. Ismaning: Hueber, 2018.
- [6] Hilpert S., Kerner M., Pude A., Robert A., Schümann A., Specht F., Weers D., Gottstein-Schramm B., Hagner V., Kalender S., Krämer-Kienle I. Schritte international Neu 6: Deutsch als Fremdsprache. Kurs- und Arbeitsbuch B1.2. Ismaning: Hueber, 2018.
- [7] Perlmann-Balme M., Schwalb S., Matussek M. Sicher! aktuell: Deutsch als Fremdsprache. Kurs- und Arbeitsbuch. B2.1 und B2.2. Ismaning: Hueber, 2019.
- [8] Perlmann-Balme M., Schwalb S. und Matussek M. Sicher!: Deutsch als Fremdsprache. Kurs- und Arbeitsbuch. C1.1 und C1.2. Ismaning: Hueber, 2016.
- [9] Buscha A., Raven S., Toscher M. Erkundungen C2: Integriertes Kurs- und Arbeitsbuch. Leipzig: SCHUBERT-Verlag, 2014.
- [10] Reich K. Systemisch-konstruktivistische Pädagogik. Neuwied: Luchterhand, 1996.
- [11] Reich K. Konstruktivistische Didaktik. Lehren und Lernen aus interaktionistischer Sicht. Neuwied: Luchterhand, 2002.
- [12] Roth G. Warum sind Lehren und Lernen so schwierig? Zeitschrift für Pädagogik. 2004; 50 (4): 496–506.
- [13] Europarat: Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen: lernen, lehren, beurteilen. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen, 2001.
- [14] Eiropas Padome. Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana un vērtēšana. Tulkojums latviešu valodā. Rīga, 2006. https://valoda.lv/wp-content/uploads/docs/Projekti/LV_mat_evp_valodu_pase.pdf (skatīts 06.11.2022.).